

ВІДГУК

офіційного рецензента, доктора філософії зі спеціальності 025 – Музичне мистецтво, старшого викладача кафедри музичного мистецтва Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка Руденка Олександра Федоровича на дисертаційне дослідження

«Східні образи в європейській театральній музиці XVII-XIX століть: історичний і жанрово-стильовий аспекти» Лінь Юлін, поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»

Дослідження присвячене актуальній проблемі інтеграції східних мистецьких традицій у європейську музику, зокрема в жанрі опери, у контексті сучасного культурного діалогу «Схід – Захід». Дослідниця наголошує на недостатній кількості досліджень, присвячених зворотному впливу східних культур на європейське мистецтво, оскільки сучасні наукові роботи переважно зосереджені на впливі європейської системи на східні країни. **Дослідження аналізує** зміну сприйняття Сходу в Європі: від чужорідного у Середні віки до об'єкта нового інтересу завдяки працям і спогадам відомих мандрівників.

Аналіз матеріалів дисертаційного дослідження Лінь Юлін дає підстави для позитивних висновків щодо актуальності, наукової новизни, апробації та практичного значення здобутих результатів. Зокрема, у сучасному мистецтвознавстві дослідження різних національних культур та питання інтеграційних процесів у мистецтві є беззаперечно актуальними, що постійно підтверджується зростанням зв'язків між Сходом і Заходом, активізацією геополітичних процесів і необхідністю взаємозбагачення мистецтв. Попри наявність досліджень східного мистецтва, проблема зворотного впливу східних традицій на європейську музику, зокрема оперу, залишається малодослідженою, що підкреслює **актуальність** обраної теми в межах культурного діалогу «Схід – Захід».

Наукова новизна дослідження полягає в появі в сучасному українському мистецтвознавчому просторі роботи, присвяченої розгляду процесу інтеграції східних культурних і музичних традицій у європейське оперне мистецтво XVII–XIX століть, розробці періодизації формування орієнтальних тенденцій, аналізі засобів втілення східної тематики як єдиної художньої системи, дослідженні

формування орієнтальної музичної мови та введенні до наукового обігу низки маловідомих опер зі східною тематикою.

Результати дослідження пройшли достатню апробацію через виконання в межах наукової теми кафедри та затвердження вченою радою університету. За темою дисертації опубліковано три статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України. Матеріали дослідження апробовані на чотирьох міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх подальшого використання у викладанні музично-історичних і теоретичних дисциплін, а також у виконавській практиці оперних співаків. Отже, те, що у дисертації Лінь Юлін розглядається проблема інтеграційних процесів у мистецтві, зокрема дослідження зворотного впливу східних мистецьких традицій на європейську музику, а особливо на оперний жанр XVII–XIX століть, безсумнівно, є цікавим та актуальним для сучасного музикознавства.

Тема дисертаційного дослідження Лінь Юлін змістовно пов'язана із комплексною темою кафедри музикознавства та культурології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка — «Тенденції розвитку української культури і мистецтва минулого та сьогодення у контексті світової інтеграції» (державний реєстраційний номер 0121Ш07489), що також підтверджує її актуальність.

Дисертаційне дослідження Лінь Юлін «Східні образи в європейській театральній музиці XVII–XIX століть: історичний і жанрово-стильовий аспекти» представлено у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. **Робота складається** з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел та додатка.

В анотації та вступній частині висвітлено основні положення роботи. Чотири розділи є самостійними та становлять цілісне завершене дослідження проблеми інтеграції східних мистецьких традицій у європейську музику, зокрема у жанр опери, в історичній ретроспективі останньої третини XVII–XIX століть.

Джерельна база дослідження складається з 234 позицій.

Методологічною базою дослідження є переважно комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові методи систематизації та узагальнення з історичним методом, застосованим для висвітлення соціально-політичних факторів впливу на мистецькі тенденції у різні історичні періоди, культурологічним методом, спрямованим на з'ясування загальнокультурних тенденцій, контекстуальним методом, що дає змогу визначити значущість конкретного твору відносно інших,

а також спеціальними методами музикознавчого аналізу та методологією, напрацьованою видатною українською музикознавицею, педагогом, лібретисткою та музичною критикинею М. Р. Черкашиною-Губаренко для аналізу оперних творів. У процесі роботи застосовано історико-контекстний метод, що розкриває історико-політичні та економічні умови діалогу між Сходом і Заходом; історико-культурологічний метод – для висвітлення загальних культурних та мистецьких тенденцій; компаративний метод – для порівняння світоглядної та естетичної основи європейської музичної культури з філософсько-естетичними традиціями Сходу; біографічний метод – для розуміння мотивації композиторів, умов створення та історії постановок творів; методи композиційно-художнього аналізу – для проникнення в авторський задум та структуру сценічних образів зі східними мотивами; а також традиційні музикознавчі методи аналізу: жанрово-стилістичний, інтонаційний, композиційно-драматургічний і порівняльний, спрямовані на визначення стилістичних особливостей сценічних творів.

У першому розділі **«Мистецькі традиції Сходу в західноєвропейській опері: історичний і музикознавчий аспекти»** розглянуто історію культурних відносин між Європою та східними регіонами, де західне й східне суспільства взаємно доповнювали одне одного, стимулюючи динамічний розвиток і збагачуючи художні традиції кожної самобутньої цивілізації, що мала власні корені, унікальне світосприйняття, культуру й мистецькі надбання. На думку дослідниці, розвиток цього діалогу відбувався у двох основних напрямках: через Близький Схід, що охоплював мусульманський регіон і Північну Африку, та через середньоазійський і далекосхідний регіони. Причому близькосхідна культура була більш знайомою європейцям завдяки географічній близькості та давнім зв'язкам. Важливими етапами взаємодії стали арабське завоювання Іспанії, вплив Візантії, а також панування Османської імперії, що сприяло поширенню турецьких інструментів і музичних напрямів. Зближення Західної Європи з Далеким Сходом було тривалим і складним, проходячи еволюційний шлях від знайомства з побутовими речами через торговельні та культурні відносини до глобальніших питань.

Приділено увагу й культурному обміну, що активізувався в епоху Відродження, насамперед з арабським Сходом. На думку дослідниці, це відобразилося у поширенні східної мініатюри та орієнтальних візерунків у венеціанських тканинах, а також у проникненні деяких музичних інструментів до Європи, зокрема до Іспанії.

З XVII століття зростає зацікавленість культурними надбаннями Китаю та Індії. Цьому сприяли звіти мандрівників, які викликали інтерес до конфуціанства, формуючи реалістичніше, хоча й частково казкове уявлення про Далекий Схід. Безумовно, цей процес не міг оминати мистецтво, зокрема музично-театральне, де поряд з античними персонажами почали з'являтися східні образи. Наприкінці XVII століття виникають перші оперні твори на східні сюжети. Важливо також розглянути європейські переконання крізь призму думки про другорядність східної культури. Авторка наводить із цього приводу погляди Г. Берліоза. Дослідниця доводить, що тільки у XX столітті європейські та східні вчені почали ретельніше вивчати філософію та мистецтво Сходу. Саме тоді з'явилися професійні дослідження, які розкривали глибоку духовну й культурну спадщину Сходу, зокрема праці про китайську філософію, літературу та музику.

Другий розділ дисертаційного дослідження «Філософські та жанрово-стильові параметри музичного мистецтва Сходу» дослідниця присвячує філософсько-етичним і релігійним вченням країн Сходу. Серед них конфуціанство, даосизм, буддизм та індуїзм, які стали першоджерелом їхніх мистецьких традицій і суттєво вплинули на розвиток європейської та американської музики кінця XIX–XX століть.

Розглянуто музичні традиції Китаю, що розвивалися під впливом філософської думки. Дослідниця пише, що музичне мистецтво давніх часів представлене переважно одноголоссям, пентатонікою та особливим ставленням до ритму. Поступово в китайській музиці сформувалися два основні стилі – ліричний південний і суворий північний. Ритмічна організація варіювалася від чіткого метру до вільного ритму в інструментальній музиці. Ладова система використовувала сім основних звуків і мікротони (шруті), утворюючи складну структуру. Ритми були різноманітними, а характерною рисою музики залишалася монодійність, навіть у хоровому виконанні. Інструментарій включав щипкові (ситар), смичкові (саранга), духові та ударні інструменти. Танець, особливо ритуальний танець девадасі, був невід'ємною частиною мистецтва, супроводжувався музикою та мав символічне значення. Театральні постановки також мали давню традицію, черпаючи сюжети з епосу.

У третьому розділі **«Художні образи Сходу в театральній музиці Європи доби бароко і класицизму»** авторка, аналізуючи опери XVII–XVIII століть, говорить про повільний, хвилеподібний розвиток східної тематики, де тривалий час домінували літературний і сценографічний компоненти. Проте поступово

почали з'являтися яскраві музичні втілення орієнтальних образів у різних тематичних напрямках. Зазначається, що Ж.-Б. Люллі та Г. Перселл започаткували відповідно турецьку та китайську лінії. Люллі у «Міщанині-шляхтичі» через яничарський марш та особливі інструменти створив турецький колорит, хоча музична мова персонажів залишалася доволі однорідною. Перселл у «Королеві фей» фінальну китайську сцену стилізував, використовуючи так званий східний колорит. Зазначено, що у XVIII столітті паралельно розвивалися різні стилі: бароко, рококо та багато інших. Разом із тим з'явилися індійський, перський і вірменський напрями, зокрема в операх на лібрето П. Метастазіо. Ж. - Ф. Рамо розширив географію в «Галантних Індіях», додавши перуанську лінію та використовуючи східні філософські алегорії, а у «Паладинах» застосував східні інструменти для створення колориту. К. Глюк у «Китаянках» також використовував орнаментику та металеві ударні, але основний образ Сходу створювався через оформлення. Авторка зазначає, що В. Моцарт у «Викраденні із сералю» здійснив прорив у відтворенні турецьких музичних традицій, використовуючи музичні цитати, формоутворювальні й стилістичні прийоми.

Останній, четвертий розділ «Східні традиції в європейській опері XIX століття» присвячений аналізу оперної творчості XIX століття та засвідчує кульмінацію орієнталізму. Дослідниця розкриває, як композитори різних країн активно зверталися до східних сюжетів, експериментуючи з новими засобами виразності. Дослідниця відзначає, що К. М. Вебер розвивав турецьку та арабську лінії, використовуючи хроматизми, тембри солуючих інструментів, ладо-гармонічні варіації та цитування народних мелодій. Ф. Шуберт у «Сакунталі» відтворив містичний дух Індії у власній романтичній стилістиці. Дж. Россіні в «Італійці в Алжирі» продовжив моцартівську традицію використання турецького маршу та відповідного інструментарію.

Авторка доводить, що середина XIX століття ознаменувалася новою хвилею інтересу до Сходу, особливо завдяки подорожам композиторів та Всесвітнім виставкам. Наприклад, Ф. Давид реалістично відтворив арабські й індійські музичні традиції у своїй опері «Лалла-Рук», використовуючи темброві характеристики, дрібну мелізматіку та хроматизми. Ж. Бізе в «Шукачах перлин» продовжив індійську лінію, застосовуючи ритуальні жанри та імітацію східних інструментів, а у «Джаміле» розвинув арабську лінію, використовуючи жанрову характеристику (газель) та принципи макаму. К. Сен-Санс зробив значний внесок у розвиток орієнталізму, започаткувавши японську лінію в «Жовтій

принцесі» та зобразивши біблійний Схід у опері «Самсон та Даліла», розширивши оркестровий склад і використовуючи східні лади й мелодії. Ж. Массне в «Королі Лахорському» та Л. Деліб у «Лакме» продовжили індійську лінію, використовуючи монодійний спів, східні лади, ритмічні особливості та орнаментацию.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам. Зважаючи на вищезазначене, дисертаційне дослідження Лінь Юлін «Східні образи в європейській театральній музиці XVII-XIX століть: історичний і жанрово-стильовий аспекти» є вагомим внеском у сучасне музикознавство. Дисертація відзначається новизною та послідовністю викладу матеріалу. Апробація результатів підтверджує, що всі винесені на захист положення та висновки одержані дисертанткою самостійно.

На цих підставах дисертаційне дослідження повною мірою відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Авторка дослідження, Лінь Юлін, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Офіційний рецензент:

Доктор філософії

зі спеціальності 025 – Музичне мистецтво,

старший викладач кафедри музичного мистецтва

Сумського державного

педагогічного університету

імені А. С. Макаренка

Олександр РУДЕНКО

